

Psihologijske teme 22 (2013), 1, 69-91

Izvorni znanstveni rad – UDK – 159.922.8.072
159.923.2.072

Privrženost u adolescenciji – odnos kvalitete, stilova i dimenzija privrženosti: Usporedba djevojaka i mladića

Silvija Ručević

Odsjek za psihologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta "J.J. Strossmayera" u Osijeku

Ivana Mihalj

OŠ "J.J. Strossmayera", Đurđenovac

Sažetak

Osnovni je cilj ovog rada bio ispitati odnos kvalitete privrženosti roditeljima, stilova privrženosti i dimenzija u podlozi stilova privrženosti u uzorku mladića ($N=103$) i djevojaka ($N=181$) srednjoškolskog uzrasta. Kvaliteta je privrženosti roditeljima mjerena *Inventarom privrženosti roditeljima i vršnjacima* (IPPA), dok su stilovi i dimenzije privrženosti mjereni skraćenom verzijom *Inventara iskustava u bliskim vezama* (ECR-SF).

Rezultati su multigrupnih konfirmatornih faktorskih analiza pokazali da su trofaktorsko rješenje za *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima* i dvofaktorsko rješenje za *Inventar iskustava u bliskim vezama* invarijantni s obzirom na spol. Nadalje, utvrđena je niska konvergentnost *Inventara iskustava u bliskim vezama* i kvalitete privrženosti roditeljima mjerene *Inventarom privrženosti roditeljima i vršnjacima* s obzirom da su za različite aspekte kvalitete privrženosti utvrđene značajne razlike samo između mladih sa sigurnim i odbijajućim stilom privrženosti. Utvrđeno je da sigurno privrženi mladi procjenjuju povjerenje i kvalitetu komunikacije s majkom i ocem značajno višima, a otuđenost u odnosu s majkom značajno nižom od mladih s odbijajućom privrženošću.

Nadalje, spol je bio značajan moderator odnosa odbijajućeg i zaokupljenog stila privrženosti i otuđenosti u odnosima s ocem. Pri tome su djevojke s odbijajućom privrženosti procjenjivale otuđenost od oca značajno višom od mladića iz iste skupine. Suprotno tome, mladići sa zaokupljenom privrženošću procjenjivali su otuđenost od oca značajno višom od djevojaka s istim stilom privrženosti.

Ključne riječi: stil privrženosti, anksioznost, izbjegavanje, kvaliteta privrženosti, adolescenti

✉ Ivana Mihalj, OŠ "J.J. Strossmayera", Kardinala Alojzija Stepinca bb, 31511 Đurđenovac. E-pošta: mihalj.ivana@gmail.com

Uvod

Iako je u početku isključivo bila usmjerena na emocionalni odnos novorođenčeta i skrbnika, teorija privrženosti se početkom 1990-ih godina počela primjenjivati i u adolescenata. Ključno je za širenje ove teorije i na mlade osobe bilo Bowlbyjevo (1982), u osnovi, razvojno gledište prema kojem sustav privrženosti funkcionira "od kolijevke do groba". No, istraživanja privrženosti adolescenata aktualizirala su i probleme mjerenja, odnosno konceptualizacije privrženosti (Mikulincer i Shaver, 2007). Naime, s obzirom na ulogu koju adolescencija ima u kognitivnom, moralnom, afektivnom i socijalnom razvoju može se pretpostaviti da je adolescencija razdoblje tijekom kojeg se privrženost redefinira i transformira, a iskustva privrženosti dobivaju sasvim novo značenje. Ipak, unatoč Bowlbyjevom razvojnom gledištu teorija privrženosti nije ponudila gotovo nikakvo pojašnjenje o tome kako bi se privrženost u adolescenciji manifestirala te koja joj je uopće funkcija. Rezultat toga je da danas još uvijek ne postoji jedinstvena konceptualizacija privrženosti u adolescenciji.

U dosadašnjim su se istraživanjima koristile vrlo različite teorijske i empirijske konceptualizacije privrženosti adolescenata (Crowell, Fraley i Shaver, 2008; Mikulincer i Shaver, 2007). Prema jednoj se od njih privrženost konceptualizira kao *kvaliteta afektivnog odnosa*, odnosno osjećaj *emocionalne sigurnosti* u odnosima s različitim osobama, npr. roditeljima i vršnjacima (npr. Armsden i Greenberg, 1987; Buist, Reitz i Deković, 2008; Markiewicz, Lawford, Doyle i Haggart, 2006). Najčešće korišten instrument iz ove skupine je *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima* (*Inventory of Parent and Peer Attachment, IPPA*; Armsden i Greenberg, 1987). Autori definiraju privrženost kao opću kvalitetu kognitivnih i afektivnih aspekata odnosa između djeteta i roditelja/vršnjaka te navode da se u podlozi konstrukta privrženosti nalaze tri obilježja: komunikacija, povjerenje i otuđenost. No, treba naglasiti da se na temelju rezultata na trima obilježjima ovog Inventara adolescenti ne svrstavaju u stilove privrženosti, već se na temelju njih određuje intenzitet kvalitete privrženosti, odnosno, indeks "visoke" i "niske" sigurnosti.

Suprotno tome, u brojnim se istraživanjima privrženost adolescenata konceptualizira slično privrženosti odraslih. Odnosno, istraživanja su usredotočena na individualne razlike, a osobe se svrstavaju u *kategorije (stilove) privrženosti*. Pri tome se koristi podjela na tri (siguran, izbjegavajući i anksiozni/ambivalentni) (Hazan i Shaver, 1987) ili četiri stila privrženosti (siguran, odbijajući, zaokupljeni i plašljivi) (Bartholomew i Horowitz, 1991). Neki predstavnici ovog pristupa fokusiraju se i na *dimenzije* u podlozi stilova privrženosti. Pri tome se one mogu razmatrati pomoću afektivno-bihevioralnih pojmova: *dimenzija anksioznost* i *dimenzija izbjegavanje* ili pak u kognitivnim terminima: *model o sebi* i *model o drugima* (Bartholomew i Horowitz, 1991; Brennan, Clark i Shaver, 1998). Iako ni jedna od dostupnih mjera namijenjenih isključivo adolescentima ne kategorizira adolescente u stilove privrženosti, u tu se svrhu najčešće koriste modificirane

verzije instrumenata kojima se mjere stilovi privrženosti kod odraslih. Jedan od najčešće korištenih instrumenata iz ove skupine je *Inventar iskustava u bliskim vezama* (*Experiences in Close Relationship Inventory*; Brennan i sur., 1998). Autori ovog Inventara navode da se u podlozi privrženosti nalaze dvije dimenzije: anksioznost i izbjegavanje. Dimenzija anksioznosti se odnosi na strah od napuštanja i potrebe za ekstremnom bliskošću što upućuje na povezanost te dimenzije s modelom o sebi (Kamenov i Jelić, 2003). Dimenzija izbjegavanja bliskosti usko je povezana s modelom o drugima, a odnosi se na doživljaj neugode zbog bliskosti i ovisnosti o drugima. Na temelju rezultata na pojedinim dimenzijama osobe se svrstavaju u jednu od četiri kategorije, odnosno stila privrženosti (Bartholomew i Horowitz, 1991).

Iako se instrumenti utemeljeni na dvjema konceptualizacijama često naizmjenično koriste u istraživanjima privrženosti adolescenata, nije jasno mjere li oni uopće isti konstrukt. Do danas je proveden vrlo malen broj istraživanja u kojima je korišteno više mjera privrženosti, a još je manje onih u kojima su se uspoređivali instrumenti s različitim teorijskim konceptualizacijama. Tako je, na primjer, Wilkinson (2011) uspoređivao *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima* i adaptiranu verziju *Inventar iskustava u bliskim vezama* koja se, umjesto na romantične odnose, usredotočuje na privrženost "bliskim osobama općenito". Rezultati su toga istraživanja pokazali da je dimenzija izbjegavanja privrženosti jače povezana s rezultatima na *Inventaru privrženosti roditeljima i vršnjacima* nego dimenzija anksioznosti. Osim toga, korelacije ovih dviju dimenzija s kvalitetom privrženosti majci i ocu bile su niske. No, u istraživanju je korištena opća mjera kvalitete privrženosti roditeljima te nije poznato jesu li obrasci povezanosti između dimenzija anksioznosti i izbjegavanja te pojedinih dimenzija kvalitete privrženosti slični ili različiti za majku i oca.

Nadalje, Wilkinson i Parry (2004) su ispitali odnos stila privrženosti mjerenog *Upitnikom privrženosti* (engl. *Relationship Questionnaire* – RQ) (Bartholomew i Horowitz, 1991) i kvalitete privrženosti mjerene *Inventarom privrženosti roditeljima i vršnjacima*. Autori nalaze da mladi sa sigurnom privrrenošću postižu više rezultate na kvaliteti privrženosti roditeljima i vršnjacima u usporedbi s nesigurno privrženim mladima. Pri tome su najniže rezultate na kvaliteti privrženosti ocu i majci postigli mladi s plašljivim stilom privrženosti. No, skupina mladih s odbijajućom privrrenošću imala je jednak rezultat na kvaliteti privrženosti majci kao i skupina sigurno privrženih mladih. Usporedbom kvalitete privrženosti roditeljima i vršnjacima s obzirom na različite podtipove nesigurne privrženosti nisu utvrđene značajne razlike. No, autori su rabili ukupnu mjeru kvalitete privrženosti te nije poznato razlikuju li se nesigurni stilovi privrženosti s obzirom na izraženost pojedinih obilježja kvalitete privrženosti. Iako bi se na temelju ovih rezultata moglo zaključiti da je konvergentnost prethodno spomenutih samoprocjena niska, treba naglasiti da su se one u istraživanjima fokusirale na različite domene odnosa. Konkretno, dok su se *Inventar iskustava u bliskim*

vezama, kao i upitnik RQ fokusirali na privrženost bliskim osobama općenito, *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima* usredotočio se na specifične domene odnosa, odnosno roditelje i vršnjake.

Naposljetku, treba naglasiti da se ni u jednom od spomenutih istraživanja nije ispitivala uloga spola kao moderatora odnosa kvalitete i stilova privrženosti. Iako neki autori naglašavaju da osobe bez obzira na spol imaju urođenu potrebu za sigurnošću (npr. Bowlby, 1982; Hazan i Shaver, 1987), još uvijek nije jasno razlikuju li se muškarci i žene u ponašanjima, odnosno strategijama kojima održavaju taj osjećaj sigurnosti. Ako se u obzir uzme da su muškarci i žene izloženi različitim pritiscima tijekom socijalizacije, posebice u regulaciji afekta u odnosima, opravdano je očekivati spolne razlike u obrascima privrženosti (Bartholomew i Shaver, 1998; Mikulincer i Shaver, 2007). No, da bi se dobili podaci koji nedvosmisleno govore o spolnim razlikama u stilu i kvaliteti privrženosti, najprije bi trebalo provjeriti mjernu invarijantnost korištenih upitnika. Naime, iako se u podlozi različitih upitnika privrženosti nalazi različit broj dimenzija, nije jasno mjere li ti upitnici konstrukt privrženosti jednako za mladiće i djevojke. Čak i među odraslima spolna invarijantnost korištenih upitnika nije provjeravana. Posljedično, razlike koje se utvrde među grupama ne mogu se jednoznačno interpretirati. Primjerice, razlike u dimenziji anksioznosti mogu biti ili rezultat stvarnih spolnih razlika u ispitivanom konstrukt ili rezultat sistemske pristranosti u načinu na koji mladići i djevojke odgovaraju na pojedina pitanja (Horn, 1991). Stoga su potrebna dodatna istraživanja kako bi se provjerilo imaju li mjere privrženosti jednako značenje kod mladića i djevojaka te mjere li uopće isti konstrukt.

O ovom istraživanju

S obzirom na nedostatke prethodno navedenih istraživanja dva su cilja ovoga istraživanja. Prvo, kako bi se mogli donijeti valjani zaključci o eventualnim spolnim razlikama u stilu i kvaliteti privrženosti i njihovu odnosu, najprije će se provjeriti spolna invarijantnost korištenih mjera privrženosti majci i ocu. Drugo, ispitat će se odnos stilova privrženosti i obilježja kvalitete privrženosti, odnosno njihova konvergentnost. Osim toga, ispitat će se uloga spola kao moderatora odnosa stilova privrženosti i obilježja kvalitete privrženosti. U skladu se s teorijskim pretpostavkama očekuje umjeren i pozitivan odnos dimenzija anksioznosti i izbjegavanja s osjećajima otuđenosti, a umjeren i negativan odnos s kvalitetom komunikacije i povjerenjem za oba roditelja. Na temelju se rezultata prethodnih istraživanja može pretpostaviti da će mladi sa sigurnim stilom privrženosti ujedno imati i višu kvalitetu privrženosti roditeljima od mladih s nesigurnim stilovima privrženosti. Očekuje se da će obrasci odnosa biti jednaki kod mladića i djevojaka, odnosno da spol neće moderirati odnos stilova i obilježja kvalitete privrženosti.

Metoda

Sudionici i postupak

U istraživanju je sudjelovalo 284 sudionika (181 ženskog i 103 muškog spola), učenika trećih i četvrtih razreda jedne srednje škole iz Našica. Istraživanjem su obuhvaćeni mladi iz tri pedagoške jedinice: 1) gimnazija (opća, prirodoslovno-matematička i jezična; $N=103$); 2) ekonomska, trgovačka i ugostiteljska škola (ekonomisti, trgovci, konobari, slastičari i kuhari; $N=149$) i 3) industrijsko-obrtnička škola (frizeri; $N=25$). Raspon je dobi sudionika bio između 16 i 19 godina, s prosjekom od 17.14 godina ($SD=0.64$). Prosječna je dob mladića ($M=17.16$; $SD=0.62$) i djevojaka ($M=17.14$; $SD=0.65$) bila gotovo identična [$t(282)=0.22$; $p>.05$]. Većina sudionika, njih 91.2%, živi u dvoroditeljskim obiteljima. Ispitivanje je bilo anonimno, a provodilo se grupno u trajanju od jednoga školskog sata.

Mjerni instrumenti

Kvaliteta privrženosti. Za mjerenje je kvalitete privrženosti korišten *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima* (Armsden i Greenberg, 1987). U ovom su radu korištene samo tvrdnje koje se odnose na roditelje. Upitnik se sastoji od 25 čestica (za svakoga roditelja) koje su zasićene trima međusobno povezanim faktorima, (1) *povjerenje* mjeri stupanj međusobnog razumijevanja i uvažavanja u odnosu privrženosti, (2) *kommunikacija* daje procjenu dubine i kvalitete verbalne komunikacije, a (3) *otuđenost* mjeri osjećaje ljutnje i interpersonalne otuđenosti. Za svaku se tvrdnju odgovara na skali od pet stupnjeva od "1-gotovo nikada ili nikada nije točno" do "5-uvijek točno ili gotovo uvijek točno" pri čemu niži rezultat označava nižu kvalitetu privrženosti.

U ovom su istraživanju korišteni rezultati na pojedinim dimenzijama, a korelacije se među njima kreću r od .45 do .51 za majku, te r od .50 do .72 za oca. Za oba su roditelja najveće korelacije utvrđene između dimenzija povjerenja i komunikacije. Pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) za majku i oca u ovom istraživanju zadovoljavajuće su i iznose: *majka*: povjerenje $\alpha=.88$, komunikacija $\alpha=.85$ i otuđenost $\alpha=.71$; *otac*: povjerenje $\alpha=.91$, komunikacija $\alpha=.88$ i otuđenost $\alpha=.75$.

Stil privrženosti. Za mjerenje stila privrženosti korištena je kraća verzija *Inventara iskustava u bliskim odnosima*, koja se sastoji od 18 čestica (Kamenov i Jelić, 2003). Na svaku se tvrdnju odgovara na skali od sedam stupnjeva od "1-uopće se ne slažem" do "7-u potpunosti se slažem". Ukupni rezultat na Inventaru nije jedinstven broj, već se zbrajanjem pojedinih čestica dobivaju rezultati za dvije dimenzije – izbjegavanje i anksioznost, pri čemu viši rezultat označava višu

izraženost osjećaja izbjegavanja i anksioznosti. Na temelju kombinacije rezultata na ove dvije dimenzije moguće je razlikovati četiri stila privrženosti: sigurni (niska anksioznost i nisko izbjegavanje), odbijajući (niska anksioznost i visoko izbjegavanje), zaokupljeni (visoka anksioznost i nisko izbjegavanje) i plašljivi (visoka anksioznost i visoko izbjegavanje). Prema Kamenov i Jelić (2003) stilovi privrženosti na temelju dimenzija izbjegavanje i anksioznost određuju se na sljedeći način - *sigurni*: anksioznost <36, izbjegavanje <36; *odbijajući*: anksioznost <36, izbjegavanje >36; *zaokupljeni*: anksioznost >36, izbjegavanje <36 i *plašljivi*: anksioznost >36, izbjegavanje >36.

Privrženost je ispitivana za dva objekta – majku i oca. Dobivene su visoke pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije za obje dimenzije, pri čemu Cronbach alfa za dimenziju izbjegavanje iznosi: $\alpha=.81$ za majku i oca, a za dimenziju anksioznost: $\alpha=.83$ za majku i $\alpha=.82$ za oca. Korelacija između dimenzija anksioznosti i izbjegavanja iznosi: $r=.30$ za majku, a $r=.26$ za oca.

Rezultati

Najprije je konfirmatornom faktorskom analizom ispitana adekvatnost predviđenih modela dvaju inventara privrženosti kod mladića i djevojaka. Kao metoda procjene parametara izabrana je metoda maksimalne vjerojatnosti (ML). Za procjenu pogodnosti modela korišteni su različiti indeksi (Kline, 2005): hi-kvadrat, komparativni indeks pogodnosti (CFI), Tucker-Lewisov indeks (TLI) te korijen prosječne kvadrirane pogreške aproksimacije (RMSEA). Rezultati su obrađeni u statističkom paketu AMOS 16.0.

Najprije je ispitana adekvatnost pretpostavljenog trofaktorskog modela za *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima* kod obaju spolova. Analize su provedene za majku i oca zasebno, a rezultati su prikazani u Tablici 1.

Tablica 1. *Indeksi pogodnosti za trofaktorsko rješenje za Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima*

Objekt privrženosti		χ^2	<i>df</i>	<i>CFI</i> ≥.90	<i>TLI</i> ≥.90	<i>RMSEA</i> ≤.10
Majka	Mladići	514.81***	272	.89	.88	.09
	Djevojke	517.67***	272	.88	.87	.07
Otac	Mladići	561.06***	272	.89	.88	.10
	Djevojke	500.04***	272	.90	.89	.07

*** $p<.001$.

Indeksi koji govore o ukupnoj količini objašnjene varijance za oba roditelja su ispod preporučenih granica prihvatljivosti, dok je indeks koji govori o razlici između strukture kovarijanci populacije i one predviđene modelom prihvatljiv. Ovi

rezultati sugeriraju umjerenu pogodnost trofaktorskog modela kvalitete privrženosti za majku i oca kod mladića i djevojaka (Kline, 2005).

Također je ispitana pogodnost pretpostavljenog dvofaktorskog modela dimenzija privrženosti ocu i majci za *Inventar iskustava u bliskim vezama* kod mladića i djevojaka. Rezultati analiza su prikazani u Tablici 2.

Tablica 2. *Indeksi pogodnosti za dvofaktorsko rješenje za Inventar iskustava u bliskim vezama*

Objekt privrženosti		χ^2	df	CFI $\geq .90$	TLI $\geq .90$	$RMSEA$ $\leq .10$
Majka	Mladići	286.53***	134	.90	.87	.10
	Djevojke	323.76***	134	.90	.87	.09
Otac	Mladići	283.45***	134	.92	.89	.10
	Djevojke	346.81***	134	.90	.88	.09

*** $p < .001$.

Za oba su roditelja odabrani indeksi na granici prihvatljivosti što sugerira umjerenu pogodnost dvofaktorskog rješenja kod mladića i djevojaka za privrženost majci i ocu.

Spolna invarijantnost mjera privrženosti

Spolna je invarijantnost korištenih mjera privrženosti provjerena multigrupnom konfirmatornom faktorskom analizom. Analize su provedene za svaki objekt privrženosti zasebno, pri čemu je u svaku analizu najprije uključen model za djevojke. Najprije je ispitana konfiguralna invarijantnost mjernog modela (Model 1), nakon toga metrička (Model 2), skalarna (Model 3) te invarijantnost varijanci/kovarijanci faktora (Model 4). Alternativni su modeli uspoređeni testom razlika u indeksu CFI dvaju modela (ΔCFI) (Cheung i Rensvold, 2002). Pri tome vrijednosti između 0 i 0.01 označavaju invarijantnost modela. Rezultati su multigrupne konfirmatorne faktorske analize za dva inventara prikazani u Tablicama 3. i 4.

Tablica 3. *Rezultati multigrupne konfirmatorne faktorske analize Inventara privrženosti roditeljima i vršnjacima*

Objekt privrženosti	Model	χ^2	<i>df</i>	<i>CFI</i> ≥.90	<i>TLI</i> ≥.90	<i>RMSEA</i> ≤.10	Usporedba ΔCFI
Majka	Model 1	872.98***	544	.90	.88	.046	.00
	Model 2	900.40***	566	.90	.88	.046	.00
	Model 3	931.36***	591	.90	.89	.045	.00
	Model 4	944.16***	597	.89	.88	.045	.01
Otac	Model 1	902.70***	544	.91	.90	.048	.00
	Model 2	922.72***	566	.91	.90	.047	.00
	Model 3	990.53***	591	.91	.90	.048	.00
	Model 4	1010.71***	597	.90	.89	.049	.01

 $p < .001$.

Općenito, nijedno od naknadno postavljenih ograničenja nije rezultiralo značajnim padom pogodnosti modela za *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima* (usporedba indeksa CFI). Dobiveni rezultati upućuju da je za oba roditelja broj faktora, kao i obrazac zasićenja faktora pojedinim česticama jednak kod mladića i djevojaka (Model 1). Nadalje, utvrđena je metrička invarijantnost (Model 2) za oba roditelja što upućuje da su pojedine čestice kalibrirane na sličan način kod mladića i djevojaka. Osim toga, utvrđena je i skalarna invarijantnost, odnosno vrijednost svake čestice koja odgovara vrijednosti nula na latentnoj varijabli, i ona je jednaka kod mladića i djevojaka. Drugim riječima, nema razlike u stilu odgovaranja (npr. socijalna poželjnost) u dvjema grupama (Gregorich, 2006). Naposljetku, utvrđena je invarijantnost varijanci/kovarijanci faktora što sugerira da kod obaju spolova postoje jednaki odnosi među faktorima.

Isti je postupak proveden i za *Inventar iskustava u bliskim vezama*, a rezultati su analiza prikazani u Tablici 4.

Tablica 4. *Rezultati multigrupne konfirmatorne faktorske analize Inventara iskustava u bliskim vezama*

Objekt privrženosti	Model	χ^2	<i>df</i>	<i>CFI</i> ≥.90	<i>TLI</i> ≥.90	<i>RMSEA</i> ≤.10	Usporedba ΔCFI
Majka	Model 1	600.58***	268	.90	.88	.066	.00
	Model 2	629.99***	284	.90	.88	.065	.0
	Model 3	678.56***	302	.89	.88	.066	.01
	Model 4	692.07***	305	.89	.88	.067	.00
Otac	Model 1	620.56***	268	.90	.87	.068	.00
	Model 2	642.04***	284	.90	.88	.066	.00
	Model 3	681.57***	302	.89	.88	.066	.01
	Model 4	698.73***	305	.89	.88	.064	.00

 $p < .001$.

Nakon što je utvrđena konfiguralna invarijantnost pretpostavljenoga dvofaktorskog modela, provjerena je invarijantnost faktorskih zasićenja (Model 2). Pri tome, dodatna ograničenja faktorskih zasićenja nisu rezultirala značajnim padom pogodnosti modela ni za jedan od objekata privrženosti što sugerira da su faktorska zasićenja jednaka kod mladića i djevojaka. U sljedećem je modelu ispitana skalarna invarijantnost. Ograničenja su odsječaka rezultirala smanjenjem vrijednosti indeksa CFI za majku i oca, međutim, smanjenje je unutar preporučenih granica prihvatljivosti ($\Delta CFI = .01$). Naposljetku, utvrđen je jednak odnos među latentnim varijablama kod mladića i djevojaka za oba roditelja. Ovi rezultati sugeriraju postojanje potpune invarijantnosti *Inventara iskustava u bliskim vezama* kod mladića i djevojaka za majku i oca.

Kvaliteta privrženosti, stilovi i dimenzije privrženosti kod mladića i djevojaka

Rezultati hi-kvadrat testa pokazuju da se mladići i djevojke razlikuju s obzirom na zastupljenost pojedinih stilova privrženosti u odnosima s majkom i ocem. U grupi sigurno i zaokupljeno privrženih majci veća je zastupljenost djevojaka, dok je u grupama odbijajuće i plašljive privrženosti veća zastupljenost mladića. Slični su rezultati dobiveni i za oca. Odnosno, veći broj djevojaka je u skupinama sigurno i zaokupljeno privrženih ocu, dok je veći broj mladića nego djevojaka u skupinama odbijajuće i plašljivo privrženih. Rezultati analiza su prikazani u Tablici 5.

Nadalje, t-testom za nezavisne uzorke ispitano je razlikuju li se mladići i djevojke na dimenzijama stilova privrženosti i obilježjima kvalitete privrženosti (Tablica 6.). Kao mjera veličina učinka korišten Hedgesov g zbog bolje procjene na malim uzorcima. Granične su vrijednosti za malu, srednju i veliku veličinu učinka jednake onima kao za Cohenov d (Cohen, 1988). Utvrđene su spolne razlike samo na dimenziji izbjegavanja za oba roditelja. Pri tome su mladići izvještavali o izraženijem doživljaju neugode zbog bliskosti i ovisnosti u odnosima s ocem (Hedgesov $g = .39$) i majkom (Hedgesov $g = .68$). Nadalje, utvrđena je značajna razlika između mladića i djevojaka na obilježjima kvalitete privrženosti kojima se mjeri komunikacija i osjećaj otuđenosti u odnosu s majkom. Pri tome su djevojke izvještavale o boljoj komunikaciji, a mladići o izraženijem osjećaju otuđenosti u odnosu s majkom. Veličine učinaka za utvrđene razlike iznose Hedgesov $g = .49$ za komunikaciju s majkom te Hedgesov $g = .28$ za osjećaj otuđenosti u odnosu s majkom (vidjeti Tablicu 6.).

Tablica 5. Zastupljenost pojedinih stilova privrženosti kod mladića i djevojaka

Stilovi privrženosti	Mladići		Djevojke		χ^2
	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	
Siguran – majka	48	50.50	117	72.70	32.84***
Zaokupljen – majka	3	3.20	18	11.20	
Odbijajući – majka	29	30.50	11	6.80	
Plašljivi – majka	15	15.80	15	9.30	9.11*
Siguran – otac	46	47.40	107	63.70	
Zaokupljen – otac	5	5.20	12	7.10	
Odbijajući – otac	31	32.00	35	20.80	
Plašljivi – otac	15	15.50	14	8.30	

* $p < .05$; *** $p < .001$.

Tablica 6. Usporedba mladića i djevojaka na mjerama dimenzija i obilježja kvalitete privrženosti ocu i majci

		Mladići		Djevojke		<i>t</i>
Dimenzije privrženosti						
Anksioznost – majka	<i>M</i>	0.20		0.20		0.03
	<i>SD</i>	0.40		0.40		
Izbjegavanje – majka	<i>M</i>	2.93		2.35		5.37***
	<i>SD</i>	1.01		0.87		
Anksioznost – otac	<i>M</i>	0.21		0.16		1.14
	<i>SD</i>	0.41		0.36		
Izbjegavanje – otac	<i>M</i>	2.96		2.59		3.18**
	<i>SD</i>	1.01		0.92		
Kvaliteta privrženosti						
Povjerenje – majka	<i>M</i>	4.11		4.18		0.83
	<i>SD</i>	0.66		0.80		
Komunikacija – majka	<i>M</i>	3.50		3.90		4.06***
	<i>SD</i>	0.80		0.80		
Otudenost – majka	<i>M</i>	2.44		2.20		2.30*
	<i>SD</i>	0.89		0.82		
Povjerenje – otac	<i>M</i>	4.04		3.94		0.98
	<i>SD</i>	0.71		0.84		
Komunikacija – otac	<i>M</i>	3.36		3.48		1.15
	<i>SD</i>	0.80		0.87		
Otudenost – otac	<i>M</i>	2.45		2.38		0.70
	<i>SD</i>	0.92		0.86		

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Konvergentna valjanost – povezanost dimenzija stilova i obilježja kvalitete privrženosti

Kako bi se ispitala konvergentna valjanost dvaju inventara, najprije su izračunate korelacije među dimenzijama privrženosti majci i ocu. Pri tome bi korelacije između rezultata na instrumentima za koje se pretpostavlja da mjere isti konstrukt trebale biti umjerene (Nunnally i Bernstein, 1994). Dobivene su korelacije prikazane zasebno za mladiće i djevojke u Tablici 7.

Tablica 7. *Korelacije između dimenzija anksioznosti i izbjegavanja i obilježja kvalitete privrženosti majci i ocu*

		Mladići		Djevojke	
Kvaliteta privrženosti		Anksioznost	Izbjegavanje	Anksioznost	Izbjegavanje
Majka	Povjerenje	-.10	-.44***	-.10	-.35***
	Komunikacija	.03	-.37***	-.11	-.34***
	Otuđenost	.38***	.40***	.25**	.47***
Otac	Povjerenje	-.07	-.56***	-.10	-.59***
	Komunikacija	.07	-.48***	-.05	-.58***
	Otuđenost	.40***	.45***	.35***	.69***

** $p < .01$; *** $p < .001$.

Korelacije obilježja kvalitete privrženosti s dimenzijom izbjegavanja kod oba su spola značajne i kreću se u rasponu od niskih za majku do umjereno visokih za odnos s ocem. Pri tome su, u skladu s očekivanjima, komunikacija i povjerenje negativno, a otuđenost pozitivno povezane s dimenzijom izbjegavanja za oba roditelja. Nadalje, kod mladića je s dimenzijom izbjegavanja najviše povezano povjerenje, a kod djevojaka otuđenost i kod oca i kod majke. Kako bi se provjerila značajnost razlike između pojedinih koeficijenata korelacije kod mladića i djevojaka, korištena je Fisherova transformacija r u z vrijednosti. Utvrđena je značajna razlika između mladića i djevojaka samo u povezanosti otuđenosti i izbjegavanja u odnosu s ocem, pri čemu je povezanost jača kod djevojaka nego kod mladića ($p < .01$).

Suprotno tome, značajna povezanost s dimenzijom anksioznosti utvrđena je samo za otuđenost. U skladu sa sadržajem i smjerom dimenzija otuđenost je pozitivno, iako nisko, povezana s dimenzijom anksioznosti za oba roditelja. Navedeni su obrasci korelacija jednaki kod oba spola.

Stilovi privrženosti i kvaliteta privrženosti roditeljima i vršnjacima

U Tablici 8. prikazani su deskriptivni podaci (aritmetička sredina i standardna devijacija) triju obilježja kvalitete privrženosti s obzirom na pojedine stilove privrženosti.

Tablica 8. *Deskriptivni podaci za mladiće i djevojake različitih stilova privrženosti s obzirom na obilježja kvalitete privrženosti*

			Stilovi privrženosti				
Kvaliteta privrženosti			Sigurni	Zaokupljeni	Odbijajući	Plašljivi	
Mladići							
Majka	Povjerenje	M	4.40	4.33	3.74	3.83	
		SD	0.56	0.50	0.71	0.66	
	Komunikacija	M	3.76	3.96	3.01	3.39	
		SD	0.76	0.42	0.78	0.75	
	Otúdenost	M	2.03	2.50	2.63	3.06	
		SD	0.70	0.70	0.64	0.80	
	Otac	Povjerenje	M	4.23	4.03	3.80	3.82
			SD	0.78	0.70	0.68	0.75
Komunikacija		M	3.57	3.78	2.95	3.40	
		SD	0.78	0.67	0.77	0.81	
Otúdenost		M	2.05	2.39	2.62	3.08	
		SD	0.78	0.80	0.76	0.83	
Djevojke							
Majka		Povjerenje	M	4.34	4.22	3.18	3.84
	SD		0.63	0.56	0.73	0.84	
	Komunikacija	M	4.06	3.99	3.00	3.43	
		SD	0.71	0.77	0.70	1.04	
	Otúdenost	M	1.96	2.18	2.98	3.02	
		SD	0.68	0.63	0.90	0.94	
	Otac	Povjerenje	M	4.16	3.12	3.33	4.03
			SD	0.72	0.90	0.83	0.55
Komunikacija		M	3.63	2.85	2.95	3.54	
		SD	0.80	0.81	0.79	0.76	
Otúdenost		M	2.13	2.98	2.86	2.72	
		SD	0.74	0.80	0.83	0.75	

Kako bi se ispitao moderatorski efekt spola na odnos stila i kvalitete privrženosti roditeljima, proveden je niz multivarijatnih analiza varijanci (MANOVA). Pri tome su spol i stilovi privrženosti uključeni kao nezavisne varijable, a tri obilježja kvalitete privrženosti (komunikacija, povjerenje i otúdenost) kao zavisne varijable. Nadalje, značajni MANOVA glavni efekti dodatno su pojašnjeni univarijatnim analizama varijanci (ANOVA) rezultati kojih su prikazani u Tablici 9. Kao veličina je učinka korištena kvadrirana parcijalna eta (η_p^2) (Tabachnick i Fidell, 2007). Prema Cohenu (1988) granične vrijednosti za ovaj indikator su sljedeće: .01=mali učinak, .06=srednja veličina učinka, te .14=veliki učinak. Analize su provedene za oca i majku zasebno, a rezultati su opisani u sljedećim odlomcima.

Privrženost majci

Utvrđen je značajan glavni efekt stila privrženosti majci, $F(3, 738)=9.62$, $p<.001$; Pillai's trace=0.31, pri čemu je veličina učinka srednja (multivarijatna $\eta_p^2=.11$). Kao što se može vidjeti iz Tablice 9., utvrđene su značajne razlike među pojedinim stilovima privrženosti s obzirom na sva tri obilježja kvalitete privrženosti majci. Pri tome su veličine učinaka za utvrđene razlike velike. Suprotno tome, nije utvrđen značajni multivarijatan efekt spola [$F(3, 244)=2.01$, $p>.05$; Pillai's trace=0.03; multivarijatna $\eta_p^2=.03$] ni značajna interakcija spola i stila privrženosti [$F(9, 756)=0.97$, $p>.05$; Pillai's trace=0.04; multivarijatna $\eta_p^2=.01$].

Nadalje, *post hoc* analizom (Games-Howell) je utvrđeno da mladi sa sigurnim stilom privrženosti procjenjuju i komunikaciju i povjerenje u odnosu s majkom značajno višima, a otuđenost značajno nižom od mladih s plašljivim i odbijajućim stilom privrženosti ($p<.001$) (vidjeti Tablicu 8.). Nadalje, mladi sa zaokupljenom privrženošću procjenjuju povjerenje i komunikaciju s majkom boljima od mladih s odbijajućim stilom ($p<.001$). Suprotno tome, nije utvrđena značajna razlika u procjeni osjećaja otuđenosti u odnosu s majkom među trima nesigurnim stilovima privrženosti. Naposljetku treba naglasiti da se plašljivi stil privrženosti ne razlikuje od ostalih stilova nesigurne privrženosti ni na jednom od obilježja kvalitete privrženosti.

Privrženost ocu

U odnosima s ocem utvrđen je značajni glavni efekt stila privrženosti [$F(9, 756)=10.61$, $p<.001$; Pillai's trace=0.36], a veličina je učinka srednja (multivarijatna $\eta_p^2=.11$). Također je utvrđena mala, ali nezanemariva interakcija spola i stila privrženosti [$F(9, 756)=2.01$, $p<.05$; Pillai's trace=0.06; multivarijatna $\eta_p^2=.03$].

Slično rezultatima za majku, i za oca su utvrđene značajne razlike među pojedinim stilovima privrženosti s obzirom na kvalitetu komunikacije i osjećaj povjerenja. Veličine učinaka za dobivene razlike su velike (vidjeti Tablicu 8.). *Post hoc* analizom (Games-Howell) utvrđeno je da mladi sa sigurnim stilom procjenjuju povjerenje u odnosu s ocem značajno višim od mladih s nesigurnim stilovima privrženosti ($p<.001$). No, zanimljivo je da na istom obilježju nisu utvrđene razlike u procjeni među pojedinim nesigurnim stilovima privrženosti (vidjeti Tablicu 8.). Za kvalitetu komunikacije utvrđena je razlika između sigurne i odbijajuće privrženosti, pri čemu su mladi sa sigurnim stilom procjenjivali kvalitetu komunikacije s ocem boljom ($p<.01$). Osim toga, utvrđene su razlike između pojedinih nesigurnih stilova privrženosti s obzirom na kvalitetu komunikacije s ocem. Pri tome su mladi sa zaokupljenim i plašljivim stilom privrženosti procjenjivali kvalitetu komunikacije boljom od mladih s odbijajućim stilom privrženosti ($p<.01$).

Nadalje, utvrđena je značajna interakcija spola i stila privrženosti ocu za osjećaj otuđenosti, odnosno spol moderira odnos stila privrženosti i osjećaja otuđenosti (Tablica 9.). No, treba naglasiti da je veličina učinka utvrđenog odnosa mala. Analizom jednostavnih glavnih efekata utvrđeno je da djevojke s odbijajućom privrženosti postižu značajno više rezultate na otuđenosti od mladića s istim stilom privrženosti ($p < .01$). Suprotno tome, mladići sa zaokupljenim stilom privrženosti procjenjuju otuđenost od oca višom od djevojaka iz iste skupine ($p < .05$). No, treba naglasiti da je u skupini zaokupljeno privrženih ocu samo pet mladića te je dobivene rezultate potrebno interpretirati s oprezom.

Tablica 9. *Univarijatne analize varijanci za privrženost majci i ocu*

Majka				
Izvor varijance	Obilježja	<i>df</i>	<i>F</i>	η_p^2
Spol	Povjerenje	1, 246	1.96	.01
	Komunikacija	1, 246	0.24	.01
	Otuđenost	1, 246	0.01	.01
Stil privrženosti	Povjerenje	3, 246	20.57***	.20
	Komunikacija	3, 246	14.92***	.15
	Otuđenost	3, 246	23.83***	.22
Spol x Stil privrženosti	Povjerenje	3, 246	1.45	.02
	Komunikacija	3, 246	0.47	.01
	Otuđenost	3, 246	0.83	.01
Otac				
Spol	Povjerenje	1, 252	3.48	.01
	Komunikacija	1, 252	0.17	.01
	Otuđenost	1, 252	0.20	.01
Stil privrženosti	Povjerenje	3, 252	10.29***	.20
	Komunikacija	3, 252	10.25***	.17
	Otuđenost	3, 252	13.54***	.22
Spol x Stil privrženosti	Povjerenje	3, 252	0.94	.02
	Komunikacija	3, 252	1.02	.02
	Otuđenost	3, 252	2.39*	.05

* $p < .05$; *** $p < .001$.

Rasprava

Konfirmatornom je faktorskom analizom utvrđena umjerena pogodnost trofaktorskog rješenja za *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima*, kao i umjerena pogodnost dvofaktorskog rješenja za *Inventar iskustva u bliskim vezama* kod mladića i djevojaka za oba roditelja. No, treba naglasiti da su poduzorcji na kojima je provedena konfirmatorna faktorska analiza relativno "mali" što je moglo rezultirati podcjenjivanjem vrijednosti odabranih indeksa pogodnosti (Kline, 2005;

Tabachnick i Fidell, 2007). Naime, iako ne postoji konsenzus o preporučenoj veličini uzorka potrebnog za provedbu konfirmatorne faktorske analize, neki autori, npr. Garver i Mentzer (1999), predlažu "kritičnu veličinu uzorka" od najmanje 200 sudionika. Nadalje, rezultati multigrupne konfirmatorne faktorske analize pokazuju da mjerne skale obaju inventara imaju jednake jedinice i početne vrijednosti kod mladića i djevojaka za oba roditelja. Drugim riječima, razlike između mladića i djevojaka na inventarima privrženosti su odraz stvarnih razlika, a ne rezultat mjernog postupka ili stila odgovaranja (Cheung i Rensvold, 2002; Gregorich, 2006).

Distribucija pojedinih stilova privrženosti konzistentna je rezultatima drugih istraživanja (npr. Bartholomew i Horowitz, 1991; Lapsley, Varshney i Aalsma, 2000; Stefanović Stanojević, Vidanović i Anđelković, 2010). Naime, i u prethodnim istraživanjima utvrđena je najveća zastupljenost sigurne, a najmanja zaokupljene privrženosti. Iako su spolne razlike u zastupljenosti stilova privrženosti već duže vrijeme u središtu interesa istraživača, rezultati do sada provedenih istraživanja nisu konzistentni. Dok neka istraživanja ne nalaze spolne razlike u zastupljenosti pojedinih stilova privrženosti (npr. Bakermans-Kranenburg i Van IJzendoorn, 2009; Van IJzendoorn i sur., 2000), u drugima su, kao i u ovom istraživanju, utvrđene razlike između mladića i djevojaka u zastupljenosti pojedinih stilova privrženosti, posebice nesigurnih. Rezultati ovoga istraživanja pokazuju da je u odnosima s roditeljima zastupljenost sigurne i zaokupljene privrženosti veća kod djevojaka (npr. Allen i sur., 2003; Bartholomew i Horowitz, 1991; Buist, Deković, Meeus i Van Aken, 2002; Osbuth, Luedemann, Peled i Moretti, 2002), dok je zastupljenost odbijajuće i plašljive privrženosti veća kod mladića (Kobak, Cole, Ferenz-Gillies, Fleming i Gamble, 1993; Osbuth i sur., 2002; West, Rose, Spreng, Sheldon-Keller i Adam, 1998). Zanimljivo je da su samo trojica mladića svrstana u skupinu zaokupljeno privrženih majci, a njih pet ocu. Jedno od mogućih objašnjenja dobivenih rezultata jest da mladići i djevojke ostvaruju osjećaj bliskosti kroz različite oblike odnosa. Za razliku od djevojaka koje traže odnose koji njeguju intimnost, brigu, osjećaj povezanosti i fizičke bliskosti, mladići se više usredotočuju na odnose koji stavljaju naglasak na socijalnu usporedbu, status i moć (Lee i Robbins, 1998). Rezultat je navedenoga manja vjerojatnost da će mladići biti preokupirani odnosima s drugima, da će doživljavati strah od napuštanja, biti ovisni ili aktivno tražiti bliskost što bi odgovaralo obilježjima zaokupljenog stila privrženosti.

Nadalje je, u skladu s rezultatima opsežne meta-analize istraživanja spolnih razlika u dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja u romantičnim odnosima (Del Giudice, 2011), utvrđeno da mladići postižu više rezultate na dimenziji izbjegavanja u odnosima s oba roditelja od djevojaka. Također, djevojke su izvještavale o boljoj komunikaciji, a mladići o izraženijem osjećaju otuđenosti u odnosu s majkom. Dobivene razlike bi se mogle objasniti rodno specifičnom socijalizacijom. Tako, na primjer, oba roditelja češće potiču kontrolu emocija,

autonomnost, nezavisnost u donošenju odluka i osobnu odgovornost kod dječaka nego kod djevojčica (Baumeister i Sommer, 1997; Block, 1983). Nadalje, roditelji rjeđe razgovaraju o emocijama, posebice pozitivnima, s dječacima nego djevojčicama (Fivush, Brotman, Buckner i Goodman, 2000; Garner, Robertson i Smith, 1997) što može rezultirati osjećajima otuđenosti, izbjegavanja bliskosti i ovisnosti o drugima, a u ekstremnim slučajevima i odbijajućom privrženosti. Suprotno tome, djevojke se potiče na brigu o osjećajima i potrebama drugih te da vlastitu vrijednost procjenjuju na temelju mišljenja drugih (Moretti, Holland i McKay, 2001), što pak može biti povezano s razvojem preokupiranog i plašljivog stila privrženosti.

Nadalje, dobiveni rezultati pokazuju da između dimenzija stila privrženosti i obilježja kvalitete privrženosti postoje niske do umjerene korelacije. Ovi rezultati sugeriraju da konceptualizacija privrženosti koja se nalazi u podlozi *Inventara privrženosti roditeljima i vršnjacima* nije konvergentna s dvodimenzionalnim modelom koji je dominantan u istraživanjima privrženosti odraslih. Nadalje, utvrđena je jača povezanost triju obilježja kvalitete privrženosti s dimenzijom izbjegavanje nego s dimenzijom anksioznost. Pri tome je kod mladića s dimenzijom izbjegavanja najviše povezano povjerenje, a kod djevojaka osjećaj otuđenosti u odnosima s oba roditelja. U skladu je sa smjerom i sadržajem dimenzija i obilježja privrženosti povjerenje negativno, a otuđenost pozitivno povezana s izbjegavanjem. Iako su potrebna dodatna istraživanja, rezultati sugeriraju da *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima* nije primjeren za procjenu opće anksioznosti u odnosima privrženosti, već se trima obilježjima obuhvaćaju različiti aspekti doživljaja (ne)ugode zbog bliskosti i ovisnosti o drugima, odnosno model o drugima (Wilkinson, 2011).

No, također je moguće da se dva inventara fokusiraju na različite krajeve kontinuuma sigurne-nesigurne privrženosti, odnosno da predstavljaju *komplementarne* mjere privrženosti. Fraley, Walleri Brennan (2000) navode da se većina čestica u *Inventaru iskustava u bliskim vezama* usredotočuje na visoku razinu anksioznosti i izbjegavanja, dok se samo nekoliko čestica fokusira na izostanak tih osjećaja ili njima suprotne osjećaje (npr. samopouzdanje i bliskost). Suprotno tome, *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima* većinom je usredotočen na "sigurni" dio privrženosti. Osim toga, moguće je da stilovi privrženosti određeni na temelju samo dvije dimenzije ne detektiraju suptilne razlike u različitim aspektima kvalitete odnosa. Naime, neki autori sugeriraju da je potrebno više od dvije dimenzije da bi se u potpunosti opisale varijacije u stilovima privrženosti (Feeney, 2002). Također, neki autori, npr. Del Giudice (2011), sugeriraju da bi dimenzije anksioznosti i izbjegavanja trebalo operacionalizirati kroz facete nižeg reda kojima bi se obuhvatili različiti aspekti odnosa, npr. osjećaj povjerenja.

Kada se pak radi o odnosu stilova privrženosti i obilježja kvalitete privrženosti, dobiveni rezultati samo djelomično potvrđuju hipotezu. Naime,

utvrđene su sustavne razlike samo između mladih sa sigurnim i nesigurnim odbijajućim stilom privrženosti. U skladu s rezultatima prethodnih istraživanja odbijajuće privrženi mladi procjenjuju povjerenje i kvalitetu komunikacije s majkom i ocem značajno nižima, a otuđenost u odnosu s majkom značajno višom od sigurno privrženih pojedinaca. Naime, istraživanja pokazuju da odbijajuće privrženi adolescenti izvještavaju o manje samootkrivanja u odnosima s bliskim osobama (Mikulincer i Nachshon, 1991), pokazuju emocionalno povlačenje i odvajanje tijekom sukoba s roditeljima (Becker-Stoll, Delius i Scheitenberger, 2001; Kobak i sur., 1993), te izvještavaju o manje obiteljske potpore i više usamljenosti u usporedbi sa svojim vršnjacima (Kobak i Sceery, 1988). No, usporedbom sigurne privrženosti i drugih podtipova nesigurne privrženosti, kao i međusobnom usporedbom podtipova nesigurne privrženosti nisu utvrđene sustavne razlike u različitim aspektima kvalitete privrženosti.

Nadalje, uloga spola kao moderatora utvrđena je samo za odnose odbijajuće i zaokupljene privrženosti i osjećaja otuđenosti u odnosima s ocem. Tako je, na primjer, utvrđeno da djevojke s odbijajućom privrženosti procjenjuju otuđenost od oca značajno višom od mladića iz iste skupine. Neka istraživanja, npr. Pace, San Martini i Zavattini (2011) te Gullone i Robinson (2005), pokazuju da djevojke općenito izvještavaju o izraženijem osjećaju otuđenosti u odnosima s ocem negoli mladići. I u ovom je istraživanju utvrđena jača povezanost osjećaja otuđenosti i izbjegavanja u odnosima s ocem kod djevojaka nego kod mladića. Ovi rezultati implicitno sugeriraju da je odnos kćeri i oca, za razliku od odnosa sina i oca, obilježen sukobima oko uspostavljanja autonomije i nezavisnosti (Gullone i Robinson, 2005). Dakle, moguće je da je izraženiji osjećaj otuđenosti kod djevojaka s odbijajućom privrženošću rezultat sukoba između izražene potrebe za autonomnošću koja je prisutna kod tih djevojaka i očeva "inhibiranja" te autonomnosti (Scharf i Mayseless, 2008).

Dobiveni rezultati također pokazuju da mladići sa zaokupljenom privrženošću procjenjuju otuđenost od oca značajno višom od djevojaka s istim stilom privrženosti. Jedno je od mogućih objašnjenja dobivenih razlika spolno specifična socijalizacija. Naime, neki autori, npr. Shulman i Seiffge-Krenke (1997), sugeriraju da očevi više potiču samostalnost i autonomnost dječaka nego djevojčica. Ako se uzme u obzir da kod mladih sa zaokupljenim stilom privrženosti emocionalno i kognitivno odvajanje od roditelja potiče osjećaje straha i otuđenosti (npr. Allen i sur., 2002), moguće je da zbog ove "nametnute" autonomnosti i nezavisnosti mladići sa zaokupljenom privrženošću procjenjuju osjećaj otuđenosti u odnosima s ocem višim od djevojaka. No, s obzirom na izuzetno mali broj mladića klasificiranih kao zaokupljeno privržene ocu ove bi rezultate svakako trebalo provjeriti u budućim istraživanjima.

Zaključno, rezultati ovog istraživanja sugeriraju nisku konvergentnost mjera privrženosti proizašlih iz dviju istraživačkih tradicija. Dakle, iako dvije mjere privrženosti dijele zajedničku teorijsku bazu, čini se da one ispituju različite aspekte

odnosa i/ili različite konstrukte. Nadalje, nalazi također pokazuju da se, osim u slučaju sigurnog i odbijajućeg stila privrženosti, mladi različitih stilova privrženosti (sigurni i nesigurni) ne razlikuju po doživljaju pojedinih aspekata kvalitete odnosa s različitim objektima privrženosti. Iako je moguće da su dobiveni rezultati odraz nedostataka korištenih mjera samoprocjene, također je moguće da se manifestacije pojedinih stilova privrženosti mijenjaju, a razlike među njima postaju suptilne. Na primjer, tijekom adolescencije odvajanje od roditelja i razvoj autonomije predstavljaju manifestacije sigurne, a ne nesigurne privrženosti (npr. Allen, 2008; Allen, Moore i Kuperminc, 1997). Osim toga, nije utvrđen sustavni učinak spola kao moderatora odnosa stilova privrženosti i obilježja kvalitete privrženosti.

Na kraju, treba napomenuti da dobivene rezultate treba promatrati i u kontekstu nekih nedostataka ovoga istraživanja. Prvo, ono je provedeno na prigodnom i relativno malom uzorku te je moguće da je umjerena pogodnost pretpostavljenih modela korištenih inventara rezultat nedovoljnoga broja sudionika za odabrane analize. Stoga bi se buduće istraživanje trebalo provesti na velikom i sveobuhvatnom uzorku adolescenata različite dobi, od rane do kasne adolescencije.

Nadalje, istraživanje je provedeno transversalno i u potpunosti se temelji na podacima dobivenim samoprocjenama. Dakako, treba istaći uobičajene nedostatke mjera samoprocjena kao što su moguće pristranosti i iskrivljavanja u dosjećanju odnosa s roditeljima. Na primjer, u ovom je istraživanju utvrđeno da sudionici sa sigurnim stilom privrženosti pokazuju sličnu kvalitetu komunikacije s majkom i ocem kao i oni sa zaokupljenim stilom. Jedan od mogućih razloga izostanka razlika je taj da adolescenti sa zaokupljenim stilom privrženosti aktivno ulažu u odnose s drugima te su im oni vrlo važni (Nekić i Galić, 2006). Rezultat je toga moguća idealizacija tih odnosa, odnosno viša procjena kvalitete pojedinih aspekata odnosa s roditeljima. Osim toga, neki autori sugeriraju da pojedini aspekti obrazaca privrženosti nisu dostupni svijesti te ih zbog toga nije moguće ispitivati samoprocjenama (Bartholomew i Shaver, 1998; Crowell i Treboux, 1995; Mikulincer i Shaver, 2007). Jedna od mogućnosti je da se u budućim istraživanjima, uz mjere samoprocjene, koriste i neke druge, npr. intervju kao što je Intervju privrženosti u odraslih (*Adult Attachment Interview* – AAI) (George, Kaplan i Main, 1985). Mjerom AAI se ispituje širi spektar sustava privrženosti, odnosno vjerovanja, osjećaji, ponašanja i strategije regulacije emocija koje su povezane s automatskim procesiranjem informacija (Maier, Bernier, Pekrun, Zimmermann i Grossmann, 2004). No, postoji nekoliko poteškoća pri usporedbi procjena privrženosti dobivenih samoprocjenom i intervjuom. Iako neka istraživanja sugeriraju da AAI ima dvodimenzionalnu strukturu u čijoj se podlozi nalaze dimenzije izbjegavanja i anksioznosti (Roisman, Fraley i Belsky, 2007), konvergentnost dviju skupina mjera niska je i u prosjeku iznosi $r=.09$ (Roisman, Holland i sur., 2007). Rezultati ovoga istraživanja pokazuju da čak i kada se koriste iste metode mjerenja privrženosti (samoprocjene) te se ispituje ista domena odnosa (npr. privrženost majci) konvergentnost među različitim mjerama je niska.

Važnost ovih rezultata ogleda se i kao smjernica za buduća istraživanja. Naime, nekoliko autora sugerira da je za dobivanje cjelovitije slike o privrženosti u adolescenciji i odrasloj dobi nužno usporediti korelate mjera privrženosti nastalih u okviru različitih konceptualnih i metodoloških pristupa (Bartholomew i Shaver, 1998; Crowell, Treboux i Waters, 1999). Odnosno, moguće je da su različite mjere privrženosti jedinstveno povezane sa specifičnim aspektima pojedinčeva funkcioniranja, a usporedbom njihovih korelata bi se dobio uvid u jedinstvenu prediktivnu vrijednost svake (Bernier, Larose i Boivin, 2007; Roisman, Holland i sur., 2007). Stoga bi se u budućim istraživanjima trebali uključiti i različiti aspekti funkcioniranja pojedinca (npr. samopoštovanje te crte ličnosti).

Literatura

- Allen, J.P. (2008). The attachment system in adolescence. U: J. Cassidy i P.R. Shaver (Ur.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., str. 419-435). New York: Guilford Press.
- Allen, J.P., Marsh, P., McFarland, F.C., McElhaney, K.B., Land, D. i Jodl, K. (2002). Attachment and autonomy as predictors of the development of social skills and delinquency during midadolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70(1), 56-66.
- Allen, J.P., McElhaney, K.B., Land, D.J., Kuperminc, G.P., Moore, C.W., O'Beirne-Kelly, H. i Liebman Kilmer, S. (2003). A secure base in adolescence: Markers of attachment security in the mother-adolescent relationship. *Child Development*, 74(1), 292-307.
- Allen, J.P., Moore, C.M. i Kuperminc, G.P. (1997). Developmental approaches to understanding adolescent deviance. U: S.S. Luthar, J.A. Burack, D. Cicchetti i J. Weisz (Ur.), *Developmental psychopathology: Perspectives on risk and disorder* (str. 548-567). Cambridge: Cambridge University Press.
- Armsden, G.C. i Greenberg, M.T. (1987). The Inventory of Parent and Peer Attachment: Relationships to well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16(5), 427-454.
- Bakermans-Kranenburg, M.J. i Van IJzendoorn, M.H. (2009). No reliable gender differences in attachment across the lifespan. *Behavioral and Brain Sciences*, 32(1), 22-23.
- Bartholomew, K. i Horowitz, L.M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244.
- Bartholomew, K. i Shaver, P.R. (1998). Methods of assessing adult attachment. U: J.A. Simpson i W.S. Rholes (Ur.), *Attachment theory and close relationships* (str. 25-45). New York: Guilford Press.
- Baumeister, R.F. i Sommer, K.L. (1997). What do men want? Gender differences and two spheres of belongingness: Comment on Cross and Madson. *Psychological Bulletin*, 1(122), 38-44.

- Becker-Stoll, F., Delius, A. i Scheitenberger, S. (2001). Adolescents' nonverbal emotional expressions during interaction with mother - an attachment approach. *International Journal of Behavior and Development*, 25(4), 344-353.
- Bernier, A., Larose, S. i Boivin, M. (2007). Individual differences in adult attachment: Disentangling two assessment traditions. *European Journal of Developmental Psychology*, 4(2), 220-238.
- Block, J.H. (1983). Differential premises arising from differential socialization of the sexes: Some conjectures. *Child Development*, 54(6), 1335-1354.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment* (2nd ed.). New York: Basic Books.
- Brennan, K.A., Clark, C.L. i Shaver, P.R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. U: J.A. Simpson i W.S. Rholes (Ur.), *Attachment theory and close relationships* (str. 46-76). New York: Guilford Press.
- Buist, K.L., Deković, M., Meeus, W. i van Aken, M.A.G. (2002). Developmental patterns in adolescent attachment to mother, father and sibling. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(3), 167-176.
- Buist, K., Reitz, E. i Deković, M. (2008). Attachment stability and change during adolescence: A longitudinal application of the social relations model. *Journal of Social and Personal Relationships*, 25(3), 429-444.
- Cheung, G.W. i Rensvold, R.B. (2002). Evaluating goodness-of-fit indexes for testing measurement invariance. *Structural Equation Modeling*, 9(2), 233-255.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Crowell, J.A., Fraley, R.C. i Shaver, P.R. (2008). Measures of individual differences in adolescent and adult attachment. U: J. Cassidy i P.R. Shaver (Ur.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., str. 599-634). New York: Guilford Press.
- Crowell, J.A. i Treboux, D. (1995). A review of adult attachment measures: Implications for theory and research. *Social Development*, 4, 294-327.
- Crowell, J.A., Treboux, D. i Waters, E. (1999). The Adult Attachment Interview and the Relationship Questionnaire: Relations to reports of mothers and partners. *Personal Relationships*, 6(1), 1-18.
- Del Giudice, M. (2011). Sex differences in romantic attachment: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(2), 193-214.
- Feeney, J.A. (2002). Attachment-related dynamics: What can we learn from self-reports of avoidance and anxiety? *Attachment and Human Development*, 4(3), 193-200.
- Fivush, R., Brotman, M., Buckner, J.P. i Goodman, S. (2000). Gender differences in parent child emotion narratives. *Sex Roles*, 42(3/4), 233-254.
- Fraley, R.C., Waller, N.G. i Brennan, K.A. (2000). An item response theory analysis of self-

- report measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(2), 350-365.
- Garner, P.W., Robertson, S. i Smith, G. (1997). Preschool children's emotional expression with peers: The roles of gender and emotion socialization. *Sex Roles*, 36(11-12), 675-679.
- Garver, M.S. i Mentzer, J.T. (1999). Logistics research methods: Employing structural equation modeling to test for construct validity. *Journal of Business Logistics*, 20(1), 33-57.
- George, C., Kaplan, N. i Main, M. (1985). *The adult attachment interview*. Unpublished manuscript, University of California, Berkeley.
- Gregorich, S.E. (2006). Do self-report instruments allow meaningful comparisons across population groups? Testing measurement invariance using the confirmatory factor analysis framework. *Medical Care*, 44 (11, supplement 3), S78-S94.
- Gullone, E. i Robinson, K. (2005). The Inventory of Parent and Peer Attachment - Revised (IPPA-R) for children: A psychometric investigation. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 12(1), 67-79.
- Hazan, C. i Shaver, P.R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511-524.
- Horn, J.L. (1991). Comments on issues in factorial invariance. U: L.M. Collins i J.L. Horn (Ur.), *Best methods for the analysis of change* (str. 114-125). Washington, DC: American Psychological Association.
- Kamenov, Ž. i Jelić, M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanovog inventara iskustva u bliskim vezama, *Suvremena psihologija*, 6(1), 73-91.
- Kline, R.B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- Kobak, R.R., Cole, H.E., Ferenz-Gillies, R., Fleming, W.S. i Gamble, W. (1993). Attachment and emotion regulation during mother-teen problem solving: A control theory analysis. *Child Development*, 64(1), 231-245.
- Kobak, R. i Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence. Working models, affect regulation and representations of self and other. *Child Development*, 59, 135-146.
- Lapsley, D.K., Varshney, N.M. i Aalsma, M.C. (2000). Pathological attachment and attachment style in late adolescence. *Journal of Adolescence*, 23, 137-155.
- Lee, R.M. i Robbins, S.B. (1998). The relationship between social connectedness and anxiety, self-esteem, and social identity. *Journal of Counseling Psychology*, 5, 338-345.
- Maier, M.A., Bernier, A., Pekrun, R., Zimmermann, P. i Grossmann, K.E. (2004). Internal working models of attachment as unconscious structures: An experimental test. *International Journal of Behavioral Development*, 28(2), 180-189.

- Markiewicz, D., Lawford, H., Doyle, A. i Haggart, N. (2006). Developmental differences in adolescents' and young adults' use of mothers, fathers, best friends and romantic partners to fulfill attachment needs. *Journal of Youth and Adolescence*, 35(1), 127-140.
- Mikulincer, M. i Nachshon, O. (1991). Attachment styles and patterns of self-disclosure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 321-331.
- Mikulincer, M. i Shaver, P.R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. New York: Guilford Press.
- Moretti, M.M., Holland, R. i McKay, S. (2001). Self-other representations and relational and overt aggression in adolescent girls and boys. *Behavioral Sciences and the Law*, 19(1), 109-126.
- Nekić, M. i Galić, M. (2006). Privrženost u odrasloj dobi. U: K. Lacković-Grgin i V. Čubela Adorić (Ur.), *Odabrane teme iz psihologije odraslih* (str. 219-247). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Nunnally, J.C. i Bernstein, I.H. (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Osbuth, I., Luedemann, M., Peled, M. i Moretti, M.M. (2002). *Attachment and aggression in a clinical adolescent sample*. Paper presented at the Vancouver Conference on Aggressive and Violent Girls, Vancouver, Canada.
- Pace, S., San Martini, P. i Zavattini, G.C. (2011). The factor structure of the Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA): A survey of Italian adolescents. *Personality and Individual Differences*, 51(2), 83-88.
- Roisman, G.I., Fraley, R.C. i Belsky, J. (2007). A taxometric study of the Adult Attachment Interview. *Developmental Psychology*, 43(3), 675-686.
- Roisman, G.I., Holland, A., Fortuna, K., Fraley, R.C., Clausell, E. i Clarke, A. (2007). The Adult Attachment Interview and self-reports of attachment style: An empirical rapprochement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(4), 678-697.
- Scharf, M. i Mayseless, O. (2008). Late adolescent girls' relationship with parents and romantic partners: The distinct role of mothers and fathers. *Journal of Adolescence*, 31, 837-855.
- Shulman, S. i Seiffge-Krenke, I. (1997). *Father-adolescent relationships: Developmental and clinical perspectives*. London: Routledge.
- Stefanović Stanojević, T., Vidanović, S. i Anđelković, V. (2010). Privrženost, agresivnost i potreba za traženjem uzbuđenja u adolescenciji. *Ljetopis socijalnog rada*, 17(1), 71-92.
- Tabachnick, B. i Fidell, L. (2007). *Using multivariate statistics* (5th ed.). New York: Pearson.
- Van IJzendoorn, M.H., Moran, G., Belsky, J., Pederson, D., Bakermans-Kranenburg, M.J. i Kneppers, K. (2000). The similarity of siblings' attachments to their mother. *Child Development*, 71(4), 1086-1098.

- West, M., Rose, M.S., Spreng, S., Sheldon-Keller, A. i Adam, K. (1998). Adolescent attachment questionnaire: A brief assessment of attachment in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 27(5), 661-673.
- Wilkinson, R.B. (2011). Measuring attachment dimensions in adolescents: Development and validation of the Experiences in Close Relationships - Revised - General Short Form. *Journal of Relationships Research*, 2(1), 53-62.
- Wilkinson, R.B. i Parry, M.M. (2004). Attachment styles, quality of attachment relationships, and components of self-esteem in adolescence. *Proceedings of the 39th Australian Psychological Society Annual Conference*. Melbourne: Australian Psychological Society.

Attachment in Adolescence – The Relationship between Attachment Quality, Styles and Dimensions: A Comparison of Boys and Girls

Abstract

The current study examined the association of attachment quality to parents to attachment styles and attachment style dimensions in a sample of high-school boys ($N=103$) and girls ($N=181$). Parental attachment quality was measured by the self-report *Inventory of Parent and Peer Attachment* (IPPA), whereas attachment styles and dimensions were measured by the self-report *Experiences in Close Relationship Inventory - Short form* (ECR-SF).

The results of multi-group confirmatory factor analyses revealed that the three-factor model of the IPPA and the two-factor model of the ECR-SF were invariant across gender. Furthermore, the ECR-SF did not converge with specific parental attachment quality as assessed by the IPPA. With regard to different aspects of attachment quality, significant differences were only observed between securely and dismissively attached adolescents. It was found that adolescents who classified themselves as securely attached displayed a higher quality of communication and trust to both mother and father, and lower levels of alienation to mother than adolescents who classified themselves as dismissively attached.

Furthermore, gender was a significant moderator for the relationship between dismissive and preoccupied attachment styles and father alienation. The findings indicated that the dismissively attached girls rated their father's alienation higher than the dismissively attached boys. By contrast, the boys with preoccupied attachment reported greater levels of alienation from father than did the girls with the same attachment style.

Keywords: attachment style, anxiety, avoidance, attachment quality, adolescents

Primljeno: 02.10.2012.

